

TÖRTÉNELMI SZEMLÉ

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 | 1. SZÁM
LXIII. ÉVFOLYAM

Csákó Judit
Az Altaichi évkönyv és a magyar krónikás hagyomány

B. Halász Éva
A békebírság

Gömöri György
Serédi Zsuzsánna és Zrínyi Ilona sírköve

Vigh Barbara
Vizsgálatok Széchenyi István gróf étkezései körül

Tamás Ágnes
*Sajtószabadság és sajtóirányítás élclapokbeli megítélése
a kiegyezés első éveiben (1867–1868)*

Matolcsi Réka
Egy 1903-as királysértési sajtóper tanulságai

Szabó Róbert
Az első világháborús katona-tanulók iskolai kedvezményei

.....

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2021 | 1.
LXIII. ÉVFOLYAM | SZÁM

.....

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

HU ISSN 0040-9634

Kiadja a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat
Felelős kiadó: Balogh Balázs főigazgató, Molnár Antal igazgató
Nyomdai előkészítés:
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
Tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Tördelőszerkesztő: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munkák: Krónikás Bt., Biatorbágy

TARTALOMJEGYZÉK

LXIII. évfolyam, 2021. 1. szám

TANULMÁNYOK

- Csákó Judit • Az *Altaichi Évkönyv* és a magyar krónikás hagyomány.
Megjegyzések egy historiográfiai vita margójára 5
- B. Halász Éva • A békebírság 25
- Gömöri György • Téves adatok 17. századi síremlékeken.
Serédi Zsuzsánna és Zrínyi Ilona sírköve 43
- Vigh Barbara • Vizsgálatok Széchenyi István gróf étkezései körül 49
- Tamás Ágnes • Sajtószabadság és sajtóirányítás élclapokbeli megítélése
a kiegyezés első éveiben (1867–1868) 75
- Matolcsi Réka • „A király igazsága és a nemzet igazsága”.
Egy 1903-as királlysértési sajtóper tanulságai 99
- Szabó Róbert • Hadiérettségi, hadibizonyítvány. Az első világháborús
katona-tanulók iskolai kedvezményei 119

MÉRLEG

- Csorba László • „Hadd reméljük, hogy bölcsességük megszilárdítja azt,
amit türelmük és hazaszeretetük elért...” Frank Tibor új könyve
a kiegyezés angliai visszhangjáról 137

MEGEMLÉKEZÉS

- Szarka László • Tilkovszky Loránt (1927–2021) 147
- Pritz Pál • Vida István (1940–2020) 151

VIDA ISTVÁN (1940–2020)

Már harmadéves egyetemista korától társadalmi ösztöndíjjal dolgozott a Magyar Tudományos Akadémia (= MTA) Történettudományi Intézetében, ahol 1963-tól főállású segédmunkatárs lett. Ott, ahová messze nem volt egyszerű bekerülni. Ahol túlnyomó többségben értelmiségi családból érkezettek dolgoztak. Az intézet 20. századdal foglalkozó kutatásainak arculatát a hatvanas évek elejétől az a Ránki György határozta meg, aki – mint szerzőtársa, Berend T. Iván – 1930-ban született. Kirobbanóan tehetséges, hatalmas munka- és teherbírási fiatal történész volt. Azoknak, akik egy évtizeddel nála is fiatalabban voltak – a szerzőpáros már 1961-ben, tehát 31 évesen Kossuth-díjat kapott –, ezzel a helyzettel kellett megbirkózniuk. Közéjük tartozott a most távozott Vida István is.

Neki csepelei, kétkezi munkások voltak a szülei. Bekerülését – tehetségén, szorgalmán túl – e származása is segítette. Az akkori tudománypolitika – történész ügyekben Balogh Sándor, a Pártközpont Tudományos és Kulturális Osztálya alosztályvezetője volt az alakítója – erőteljesen szorgalmazta a munkás- és parasztszármazású fiatalok tudományos pályára kerülését. Balogh Sándor tudománypolitikai tevékenysége mellett másodállásban tanított az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (= ELTE) Bölcsészettudományi Kar Újkori Magyar Történelmi Tanszékén. Vida István felvételét is ő ajánlotta.

Múltja, kissé darabossága egész életében kísérte. *Szió*, volt a kedvenc szava, mellyel barátait üdvözölte. Első nagyobb témája – Ránki György ajánlotta, ám ösztönzése mögött is ott volt a koalíciós korszakot kutató Balogh Sándor inspirációja, az egyetemi szemináriumok emléke – a Kisgazdapárt története legfontosabb időszakának, tehát a vízvonalzó 1945-ös esztendő közvetlen előtörténete és a koalíciós időszak feltárása volt. Forró vasat vett a pályakezdő a kezébe. Hiszen a korabeli hivatalos történelemszemlélet az egyedül üdvözítő szocializmus és annak pártja nagyszerűségét zengte, a Kisgazdapárt ellenben már 1945 nyarától gyűjtőmedencéje – korabeli szóhasználattal a „reakció gyűjtőmedencéje” – lett az ezt ellenző erőknél. A valóság ellenben – finoman szólva is – messze összetettebb volt. Balogh Sándor 1964-ben az ELTE oktatási rektorhelyettese székében találta magát. A megsüvegelt funkció neki bukást jelentett. Ő a Szovjetunióban folytatott tanulmányai végén ott védte meg kandidátusi értekezését, az Aczél Györggyel folytatott nemes küzdelmében mégis alulmaradt, és végrehajtó helyre kellett a hatalmi centrumból távoznia. Nem búslakodásra, hanem komoly szakmai munkára, a koalíciós esztendő pártharcainak feltárására adta a fejét. Mindennek megvolt a szerepe abban, hogy Vida István munkája is historiográfiai tett lett. Ezzel természetesen sok gáncsoskodást is viselnie kellett. Ezekben az esztendőkből mégis tisztult a horizont. Értekezésével megszerezte a kandidátusi fokozatot, 1976-ban pedig *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947* címmel a monográfiává érlelt munkát 1500 példányban publikálhatta. (Manapság már az is ered-

mény, ha az efféle munka néhány száz példányban jelenik meg. Igaz, nem ideológiai gánccsokkodás, hanem a hivatalosság anyagi szűkmarkúsága okán.)

A nyolcvanas években látókörét alaposan kitágította az angolszász levéltárakban végzett kutatómunkája. Ő hozta haza (ittthon pedig Aczél György asztalára tetette) azt a „vacak papírt” („naughty document”), amelyen Joszif Visszarionovics Winston Churchill-lel egyezkedett a várható győzelem utáni világ felosztásáról. Mendemondák addig is léteztek, emlékirataiban maga Churchill is beszámolt róla, sőt az angolszász történetírás is tárgyalta, de a szovjet történetírás tagadta. Mi pedig Moszkva árnyékában éltünk. Tehát a Vida által hazahozott tárgyi bizonyosságnak súlya volt. (Azután majd a *Történelmi Szemle* 1986. évfolyamában – nemzetközi mércével mérve is – nagyszerű írásban mutatta be a két államférfi 1944. októberi moszkvai találkoztóját, s benne a százalékegyezmény históriáját.) Az úriember brit miniszterelnöknek – így teljes a történet – elég lett volna a generalisszimusz fejbőlintása. Végtelen hatalmi göggyében ellenben Sztálin azt mondta partnerének, hogy nyugodtan vigye csak magával a pipáival ellátott fecnit. Amely hazánk rovására már másnap módosult. Mert diktatúra ide vagy oda, a közelállók nem nyugodtak abba bele, hogy 50-50%-os szovjet-brit befolyás érvényesüljön abban az országban, ahol 180 ezer katonát vesztek. 80-20%-ra módosult az arány, amiből a hidegháborús világban 100% lett. Ennyit a nagy emberek megegyezéseinek súlyáról.

Gazdag életművének fontos darabja az 1986-ban megjelent, háromkötetes Bibó-válogatás. Manapság Bibó Istvánról azt szokás tudni, hogy míg munkássága jelentős szerepet játszott a rendszerváltás eszmei megalapozásában, addig a mai hivatalosság a felejtés homályába űzte. Minden bizonnyal azért is, mert a jeles politikai gondolkodó a szocializmusnak híve volt. Neki „csupán” a megvalósulttal, az őt bebörtönzővel, majd árgus szemmel megfigyelővel volt a baja. Ám az 1986-os, ugyancsak testes kiadás is mutatja, hogy a szelektált életmű befogadható lett a recsegő-ropogó Kádár-rendszerben. A kiadást Huszár Tibor harcolta ki, a válogatás is neki jutott, s azzal a politikai felelősség is. A szerkesztés (az első kötetnél még Nagy Endrével) a második és harmadik kötetnél már kizárólag Vida István munkája volt. És a Nagy Endrével együtt végzett jegyzetelés is komoly munkát jelentett.

Az 1989–1990-es rendszerváltás kialakított történet volt. Ám a győztesek táborában nagy volt az elszámoltatási kedv. A miniszterelnök azt kívánta az MTA elnökétől, hogy a Justicia-tervet testülete felügyelje. Kosáry Domokos bölcsen hártott, helyette a vitatott korszak tudományos feltárását, realisabban annak megkezdését vállalta. Így jött létre a Jelenkortörténeti Bizottság, azt pedig az illetékes akadémiai tisztviselő – annak érdekében, hogy a munkának legyen anyagi alapja – beillesztette az Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások (OKTK) elnevezésű, kormányzati pénzből menedzselte tudományszervezési alakzatba. E forrást hasznosítva Vida István (aki addigra már számos forráskiadvánnyal és feldolgozással mutatta meg, hogy a nemzetközi kapcsolatok világában is otthonosan mozog) kapcsolattörténeti témák dokumentumköteteinek elkészítésében látta – helyesen – a fantáziát. Az 1944–1948 közötti magyar-szovjet kapcsolatok történetéből merítő kötetet ő szerkesztette, társszerkesztője volt az 1956–1958 közötti magyar-román kötetnek, s két másik kollégával az 1956-os esztendő magyar-jugoszláv

kapcsolatainak forrásait is szerkesztette. Hatalmas tudása hasznosult, amikor szűk körű bizottság tagjaként a Történelmi Hivatal jogutódjaként 2003-ban életre hívott Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára iratanyagának kiegészítéséről határoztak.

Életműve gazdagságát majd az elemző historiográfia fogja tárgyalni. A kegyetlen idő pedig darabjai maradandóságáról dönt. Itt annyit kell még elmondanunk, hogy 2000-ben megvált az intézettől, s az ELTE fő állású professzora, tanszékvezetője lett. Előjáróban említett habitusát azzal egészítjük ki, hogy kisszámú tanítványai – tán éppen ezért is – hűséges követői lettek. „Nyugdíjasként” 2007-től olyan pártpolitikai műhelyt irányított, ami az általa egész életében konok szívóssággal, elkötelezettséggel, küzdelmesen kutatott 1944 utáni időszaknál évszázaddal korábbi időszakokat is azonos súllyal búvárolt. Aki sokáig él, megéli az ellenkezőjét is sok mindennek. Neki pedig már nem volt kedve ahhoz az iszapbirkózáshoz, amelyben a másik véglettel kellett és kell szembesülni.

Temetésére – covidos világunk szabta módon – 2020. november 19-én került sor.

Pritz Pál

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.ersebet@abtk.hu, terjesztes@abtk.hu

Penna Bölcész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft
Előfizetőknek: 850 Ft

